

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-1

УДК 378.018.43

МЕГАТРЕНД ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ,
НЕДОЛІКИ, РИЗИКИ

MEGATREND OF DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES,
DISADVANTAGES, RISKS

Д. І. Дзвінчук

Актуальність дослідження. Стаття присвячена сутнісним характеристикам дистанційної освіти як сучасної освітньої технології. Дистанційна освіта розглядається як мобільна індивідуалізована технологія отримання знань.

Постановка проблеми. Робота має на меті актуалізацію світоглядних засад сучасної філософії освіти, визначення основних недоліків та ризиків переходу до тотальної дистанційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження технологій дистанційного навчання в зарубіжних країнах, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти, досліджували Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р.Клінг, А. Тріндаде. У вітчизняних працях науковців проблемам дистанційної освіти присвячено роботи Л. Васильєвої, В. Воронкової, І. Кузьміної, А. Кузьмінського, Н. Савицької, Н. Ушакової. Однак в цих роботах автори мало уваги приділяють системним ризикам і недолікам дистанційної освіти.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є аналіз можливостей дистанційного навчання, перспектив і ризиків впровадження дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто окремі психолого-педагогічні та технічні аспекти впровадження дистанційного навчання.

Акцентовано увагу, що головною метою створення системи

Urgency of the research. The article is devoted to the essential characteristics of distance education as a modern educational technology. Distance education is considered as a mobile individualized technology for acquiring knowledge.

Target setting. The article has the aim to update the worldview principles of the modern philosophy of education, identify the main shortcomings and risks of the transition to total distance education.

Actual scientific researches and issues analysis. Problems of introduction of distance learning technologies in foreign countries, in particular prospects of development of distance education, were investigated by J. Anderson, V. Wheeler, T. Edward, R. Kling, A. Trindade. In domestic works of scientists the problems of distance education are devoted to the works of L. Vasilieva, V. Voronkova, I. Kuzmina, A. Kuzminsky, N. Savitskaya, N. Ushakova. However, in these works, the authors pay little attention to the systemic risks and shortcomings of distance education.

The research objective. The purpose of this scientific article is to analyze the possibilities of distance learning, prospects and risks of implementing distance education.

The statement of basic material. The article considers some psychological, pedagogical and technical aspects of the introduction of distance learning.

It is emphasized that the main purpose of creating a system of

дистанційної освіти є забезпечення вільного доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту.

Основними недоліками дистанційного навчання визначено деперсоніфікацію, відсутність належної мотивації в учасників освітнього процесу, втрату виховної і соціалізаційної функцій освіти, гіперболізацію самотійної роботи, невисокий рівень контролю над освітнім процесом.

Висновки. Встановлено, що в українських освітніх реаліях дистанційне навчання виявилось неспроможною технологією забезпечення якісної освіти. Більшість закладів освіти не підготовлені до впровадження дистанційного навчання на основі використання електронного формату: існують технічні проблеми щодо забезпечення доступу до віддалених ресурсів; некомпетентність педагогів в питанні організації дистанційної освіти з використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій; невисокий рівень мотивації учасників освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, мегатренд, неоварварство, суспільство знань.

distance education is to ensure free access to educational resources through the use of modern information technologies and social networks and to create conditions for citizens to exercise their rights to education.

The main disadvantages of distance education are depersonalization, lack of proper motivation of participants in the educational process, loss of educational and socialization functions of education, hyperbolization of independent work, low level of control over the educational process.

Conclusions. It is established that in the Ukrainian educational realities distance learning turned out to be an incapable technology of providing quality education. Most educational institutions are not prepared for the introduction of distance learning based on the use of electronic format: there are technical problems in providing access to remote resources; incompetence of teachers in the organization of distance education; low level of motivation of participants in the educational process.

Key words: distance education, distance learning, megatrend, neo-barbarism, knowledge society.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Надзвичайно бурхливий розвиток технологій та зміни навколишнього світу спричинили глобальну кризу системи освіти. В Україні сьогодні кожна галузь потребує реформ та змін. Але освіта – це надзвичайно важливий фактор формування особистості на всіх етапах життя. Тому сучасному суспільству потрібна високоякісна освіта, яка спроможна забезпечити підвищені вимоги до споживача та виробника матеріальних і духовних благ [4].

Застосування і розвиток інтернету, персональних комп'ютерів формують мегатренд ХХІ століття і визначають рух до нового типу суспільства – суспільства знань, в якому освіті належить виконувати ключову роль в багатьох сферах суспільної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Впровадження технологій дистанційного навчання, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти в зарубіжних країнах, досліджували Ст. Віллер, Дж. Андерсон, Р. Клінг, Т. Едвард, А. Тріндаде. У вітчизняних працях науковців проблемам дистанційної освіти присвячено роботи Л. Васільєвої, В. Воронкової, І. Кузьміної, А. Кузьмінського, К. Линьова, Н. Морзе, В. Прошкіна, Н. Савицької, Н. Ушакової та ін. Однак в цих роботах автори мало уваги приділяють системним ризикам і недолікам дистанційної освіти.

Мета статті – визначення основних ризиків та недоліків дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття “мегатренд” визначив *Джон Нейсбіт* як “основний напрямок руху, який визначає вигляд та сутність суспільства, що змінюється” [7].

Швидкий розвиток технологій змінює світ і сьогодні вже людство переживає початок четвертої технологічної революції. Розкриваючи її особливості, Клаус Шваб виокремлює три взаємопов’язані блоки мегатрендів та технологічних драйверів майбутнього: “1) фізичний блок, до якого увійшли: безпілотні транспортні засоби, 3D-друк, передова робототехніка, нові матеріали; 2) цифровий блок, до якого віднесено Інтернет речей; 3) біологічний, до якого належать інновації в біологічній сфері, зокрема генетика, гена інженерія, синтетична біологія” [17].

В умовах глобальної нестабільності та розвитку нових технологій одним з мегатрендів стає мегатренд дистанційної освіти як освіти майбутнього. У тисячах публікацій дистанційна освіта починає розглядатися як орієнтир, вектор модернізації, тенденція розвитку. Так, лише в Google можна знайти 14900000 публікацій з поняттям “дистанційна освіта”.

Одним з перших закладів, який вперше використав дистанційні форми навчання, став Берлінський інститут вивчення іноземних мов. Від середини 1850-х рр. навчальний процес в цьому закладі був організований через листування, що пізніше отримало назву “corresponding learning” (кореспондентського навчання). Таким же чином, за допомогою звичайної пошти, яка на той час вважалася найбільш регулярною загальнодоступною системою зв’язку, здійснювалося навчання окремих осіб у Лондонському університеті (від 1858 р.). Здобувачам навчального закладу дозволялося складати іспити на отримання академічного ступеня, незалежно від форми здобуття знань (очної, листування чи самонавчання) [1].

Новим етапом у розвитку дистанційного навчання та початком його науково-теоретичного осмислення є період пов’язаний із інтенсивним впровадженням комп’ютерних технологій в освітню галузь у 60-ті роки минулого століття. Про це говорить А. Кузьмінський, який пов’язує становлення дистанційного навчання з “технічним прогресом,

зокрема з розвитком обчислювальної техніки” [5].

В Україні вперше заговорили про дистанційне навчання у 2000 р., прийнявши 20 грудня “Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні”, яка окреслює дистанційне навчання як, “систему технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу” [3].

На сьогодні нові Закони України “Про освіту”, “Про фахову передвищу освіту”, “Про повну загальну середню освіту” дозволяють здобувачам освіти вибирати дистанційну форму навчання. В цих документах зазначено, що “головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту”.

В наказі Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання” зазначено, що “дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій” [11].

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручній для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Названий тип навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження щодо очного навчання: йдеться про працюючих, військовиків строкової служби, осіб з особливими потребами, в’язнів та ін. Значна кількість людей має вікові обмеження, через що цю форму навчання інколи називають освітою дорослих (adult education). Тобто, дистанційне навчання передбачає “таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації” [14].

Закриття закладів дошкільної, загальної, середньої та вищої освіти через “стримування поширення пандемії COVID-19 у 191 країні світу призвело до того, що 1,57 млрд. учнів і студентів (90 % світового контингенту) були змушені навчатися дистанційно. З одного боку, така ситуація була цілком виправданою, тому що давала змогу убезпечити людей від ризику захворіти на COVID-19. З іншого, карантин поставив нові виклики перед закладами освіти, а також органами управління

освітою на місцевому і національному рівнях” [9, с. 4].

З метою мінімізації негативних наслідків закриття освітніх закладів й забезпечення гідних умов неперервної освіти у травні 2020 року Міжнародною цільовою групою “Вчителі для освіти – 2030” у співпраці з ЮНЕСКО та Міжнародною організацією праці було розроблено відповідні рекомендації для керівників освітніх закладів та представників органів управління освітою щодо відновлення роботи навчальних установ.

Рекомендаціями передбачено певні кроки з відновлення роботи середніх закладів освіти, а саме: “соціальний діалог і комунікація; охорона праці та техніка безпеки; психологічне, соціальне й емоційне благополуччя вчителів; підтримка та підготовка вчителів; практична діяльність права та умови праці вчителів; фінансові ресурси й інвестиції; моніторинг і оцінка” [18].

Серед обов’язкових вимог відновлення очного навчання в школі під час пандемії стали: “температурний скринінг, соціальне дистанціювання (1–2 метри), гігієна рук (кожні 2 години), масковий етикет, постійне провітрювання й часте прибирання приміщень, шкільного транспорту з обов’язковою дезінфекцією всіх поверхонь”. В багатьох країнах світу було розгорнуто соціальну рекламу про безпеку здоров’я в умовах пандемії та розроблено відповідні правила поведінки в громадських місцях. У країнах Європи, зокрема Великій Британії, Данії, Німеччині, Франції, активного поширення набули плакати та відеоролики щодо дотримання санітарних норм. З врахуванням цих вимог дозволено відновлення очного навчання в закладах освіти України.

Найбільш поширеними веб-ресурсами для дистанційного навчання є:

– Google Classroom (<https://classroom.google.com>) – сервіс, який пов’язує Google Docs, Google Drive і Gmail та дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи різні види інформації (відео-, текстову, графічну);

– платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – відкрита безкоштовна система управління навчальними курсами, віртуальними освітнім середовищем;

– ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) – сервіс, який допомагає максимально зімітувати шкільне середовище вдома та є достатньо простим інструментом для оцінки роботи класу в режимі реального часу;

– Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа, що допомагає вчителю створювати інтерактивні навчальні додатки, дозволяє реалізовувати стратегії індивідуального підходу та вести аналітику навчального процесу;

– Zoom (zoom.us/download) – сервіс, що дозволяє швидко організувати відеоконференції та онлайн-зустрічі;

– LearningApps.org ([LearningApps.org](https://www.learningapps.org/)) – нескладний в освоєнні

додаток для створення інтерактивних завдань різних рівнів складності: вікторин, кросвордів, пазлів та ігор.

Всі ці платформи мають свої обмеження та свої недоліки і, як показує наш досвід викладання дисциплін з використанням платформи Zoom, це веде до подальшої деградації освіти та зменшення рівня вмотивованості здобувати знання в закладах формальної освіти.

Відзначимо деякі переваги дистанційного навчання:

- гнучкість вибору дисциплін та тем для вивчення, свобода у плануванні часу для навчання;
- освітній процес може відбуватися паралельно з основною професійною діяльністю;
- вільний доступ до баз даних, інформаційних ресурсів різних країн та закладів освіти;
- індивідуальний темп навчання;
- відсутність вікових обмежень;
- інтерактивність та мобільність.

Система дистанційного навчання розрахована переважно на людей достатньо свідомих, які не потребують постійного контролю з боку викладача (вчителя). Важливу роль при дистанційному навчанні відіграє мотивація слухачів (учнів, студентів), їхня здатність до самоорганізації. Отже, найбільш суттєвими компонентами дистанційного навчання повинно стати створення практичних ситуацій під час навчального процесу, надання можливості для студента (учня) проявити себе, чіткість організації освітнього процесу та наявність відповідного програмного і навчально-методичного забезпечення.

На нашу думку, основними недоліками дистанційної освіти є:

- деперсоніфікація і “знелюднення” освіти, втрата живих зв’язків між суб’єктами освітнього процесу;
- втрачається виховний компонент освіти; освіта перестає бути важливим інститутом соціалізації особистості;
- збільшення психологічної і соціальної дистанції між учасниками навчально-виховних взаємодій;
- гіперболізація самостійної роботи учнів (студентів), незважаючи на невисокий рівень вмотивованості до навчання;
- зростання можливостей для кібербулінгу та інших форм насильства і агресії;
- освіта стає звичайнісінькою послугою, яку можна отримати, не докладаючи великих інтелектуальних та моральних зусиль.

Різні недоліки і ризики дистанційного навчання відображені у міркуваннях англійського професора *Роя Елісона*:

“Як можна “запалити” аудиторію любов’ю до свого предмету, якщо ти читаєш лекцію віртуально? Немає жодного стимулу демонструвати ораторське мистецтво, коли читаєш лекцію перед чорним екраном” [8];

“Люди – соціальні істоти, вони краще вчаться і засвоюють

інформацію під час звичайного спілкування, а не перед комп'ютером. Це штучне середовище. У будь-якому невіртуальному класі створюється певне соціальне середовище, де студентам хочеться спілкуватися і дружити. Вони заохочують одне одного висловлювати свої думки. Через інтернет таке середовище не створиш” [8];

“Найбільш активно у віртуальних семінарах беруть участь ті студенти, які більш впевнені в собі та знають більше, ніж інші. Студенти, які не впевнені у своїх знаннях, беруть участь в дискусіях ще менш активно, ніж зазвичай” [8].

Акцентуємо увагу на ще декількох принципових моментах.

1. Необхідність формування живих знань про навколишню реальність (так зване імпліцитне знання). Імпліцитне знання невідокремлене від суб'єкта, тому інколи його називають живим знанням, унікальним та незамінним ресурсом життєдіяльності. Імпліцитне знання, виступає суб'єктним уособленим знанням, у ньому сконцентровані культура, способи, навички та технології пізнання дійсності та осмислення дії. Імпліцитне знання виступає ресурсом, який наповнює смыслом будь-який вид господарської діяльності людини. Економічною сферою його реалізації є ринок праці та інтелектуальних послуг.

Об'єктивовані знання можна передавати на відстані, купувати, зберігати, але ними можна лише користуватися, поповнюючи імпліцитне знання новою інформацією, яка за сприятливих умов може бути перетворена на нове знання. Для цього необхідно, за ідеєю В. Макарова та Г. Клейнера “олюднення” знань, тобто їх усвідомлення та переосмислення як “спосіб існування свідомості”, що означає принципову невіддільність виробництва знань від суб'єкта [12, с. 17].

2. Як слушно зауважує українська дослідниця В. Воронкова [2], ми живемо у в епоху конвергенції, у часи, коли біти з цифрового царства зливаються з атомами фізичного світу. Цифрові цінності цифрового суспільства Четвертої промислової революції повинні розвиватися у контексті справжньої науки сталого розвитку – мабуть, найважливіше завдання ХХІ століття, без неї все інше не матиме значення. Інформаційні технології й цифрові зміни несуть “революційні зміни”, а то й “руйнування”, проте становлення цифрового світу – це тільки один з проявів виразнішої тенденції до взаємозалежності, коли взаємодіють і впливають одна на одну маса різних речей: торгівля, подорожі, цензура, приватність, і багато іншого. Цифрові технології цілком можуть змінювати хибні стереотипи й упередження та поглиблювати нерівність. Замість старих маркерів ідентичності, в основі якої лежала класова, етнічна й політична протилежність, виникають нові, ґрунтовані на поділі між міським/сільським або освіченим/неосвіченим населенням. Виникає проблема цифрової нерівності та погіршення можливості здобути якісну освіту вихідцям з сільських шкіл.

3. Практика, як справжній критерій істини, показала, що учитель

(викладач), який здійснює навчання дистанційною формою, змушений працювати 7 днів на тиждень – без вихідних, протягом 24 годин на добу. Протягом доби до вчителя (викладача) приходять поштою виконані роботи, надходять запитання від учнів і батьків, навіть у нічний час. Багато часу займає рутинне введення завдань, тестів у відповідні форми на інтернет-платформах. Одним із ключових питань серед проблемних, є питання нерозробленості методики викладання предметів в умовах дистанційного навчання [6].

4. Актуальним також залишається питання захисту персональних даних та інформації за умов дистанційної освіти. Постає питання розробки та впровадження систем кібербезпеки та недопущення проявів кібербулінгу.

5. Залишаються ряд невирішених проблем, які не дають можливості повноцінно впроваджувати дистанційне навчання в закладах освіти України:

- а) наявність у вчителів і учнів якісного доступу до інтернету;
- б) наявність необхідного технічного та також відповідного програмного забезпечення;
- в) достатній рівень розвитку у всіх учасників навчального процесу цифрової компетентності, яка уможливорює вирішення освітніх завдань;
- г) доступ до освітнього контенту в інтернеті тощо.

Так, відповідно до даних МОН України, “станом на вересень 2019 р. 420 ЗЗСО в Україні не мали доступу до інтернету (близько 2,6 % від загальної кількості). У 2018 р. таких шкіл було 658. Порівняно з 2018 р. помітна позитивна динаміка – зменшення на 36,2 % ЗЗСО, які не мають доступу до інтернету. Найбільш складна ситуація в контексті доступу ЗЗСО до інтернету простежується в наступних областях: Житомирська – 69 шкіл, Вінницька – 66, Херсонська – 33, Івано-Франківська – 31, Волинська – 30, Черкаська – 30. Позитивну статистику спостерігаємо в таких областях: Сумська, Миколаївська – по 2 школи, Дніпропетровська, Донецька – по 3, Запорізька – 5, Одеська, Харківська, Чернігівська – по 6 шкіл тощо. Лише 6188 шкіл України (38,3 % від загальної кількості) в 2019 р. мали доступ до ширококутного підключення із швидкістю передачі даних 30–100+ МБіт/с, що уможливорює якісну роботу з відео, аудіо, графікою, реалізацію інтерактивних технологій навчання тощо” [9, с. 32].

Також, спеціального вивчення вимагає аналіз вільного доступу учасників навчального процесу до Інтернет-мережі вдома, оскільки за умов дистанційного навчання такий доступ є необхідною умовою для його здійснення. На сьогоднішній день в Україні не реалізовано комплексного цілеспрямованого дослідження, що найбільш повно розкриває окреслене питання.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Українським інститутом майбутнього в рамках програми “Україна – новий центр європейської освіти”, рівень забезпечення інформаційними технологіями

ЗСО виглядає наступним чином: “близько 700 освітніх закладів (4,3 %) взагалі не мають комп’ютерів; близько 1700 шкіл не підключені до інтернету (10,5 %); 108 тис. (34,5 %) із 313 тис. комп’ютерів у школах не підключені до інтернету, 37 тис. (12 %) – технічно несправні, а термін використання 191 тис. (61 %) – понад п’ять років” [15].

До якісного оптичного інтернету також не підключено 40 % шкіл, 92 % бібліотек, 37 % лікарень. І здебільшого вони теж розміщені в селах та невеликих містах. Це означає, що школи не можуть організувати дистанційне навчання в період карантину, а лікарні – впроваджувати телемедицину та повноцінно консультувати онлайн.

Результати опитування, отримані Міністерством цифрової трансформації України, “свідчать, що 37,9 % українців у віці 18–70 років мають цифрові навички на рівні нижче середнього, ще 15,1 % взагалі не володіють ними. Таким чином, 53 % населення України за методологією оцінки цифрових навичок, яка застосовується Європейською Комісією, знаходяться нижче позначки “середній рівень” [16].

Якщо розглядати цифрову компетентність за показником “інформаційні навички (рівень вище базових навичок)” в розрізі регіонів, то найменший відсоток (70,4 %) спостерігається в Східному регіоні, а найбільший (81,5 %) – в Південному. Одночасно, найбільша кількість осіб з відсутньою інформаційною компетентністю (24,6 %) мешкає у Центральному регіоні, а найменша (12,3 %) – у Південному”. Комунікаційна навичка має найвищі рейтинги у Південному регіоні (84,8 %), найнижчі – у Центральному (69,1 %).

Відповідно до дослідження проведеного в липні 2020 року Центром Разумкова і Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва”, “близько половини українців негативно ставляться до запровадження дистанційної освіти у зв’язку з пандемією, підтримали цей крок 32 % громадян. Категорично негативних оцінок найбільше у Південному (29 %) та Східному (28 %) регіонах. Найістотнішими проблемами, з якими зіштовхнулися українці у зв’язку із переходом на дистанційне навчання, є зниження рівня успішності дітей (26 %), брак уваги учителів до потреб дітей під час навчання (22 %) та технічні проблеми: погана якість інтернету (21 %) чи відсутність пристроїв для онлайн-навчання (19 %). Про брак технічних засобів зазначають близько 20–30 % громадян у невеликих містах (до 100 тисяч мешканців). На думку більшості українців, головну відповідальність за якість освіти та підготовки шкіл до роботи в умовах пандемії несе Міністерство освіти та науки, 11 % вважають, що відповідальність за цей процес має нести Президент України” [10].

На наше глибоке переконання, дистанційна освіта і дистанційне навчання сприяють зникненню виховного компонента освіти, примітивізації отриманих знань і в кінцевому підсумку ведуть до неоварварства (технологічного варварства).

Ми поділяємо точку зору італійського філософа Джорджіо Агамбена: “частиною технологічного варварства, яке ми зараз переживаємо, є відмова від життя, від будь-якого досвіду почуттів, а також втрата фокусу уваги, постійно ув'язненого в спектральному екрані” [13]. Неоварварство стає сутнісною характеристикою сучасної освіти, продукуючи примітивні соціальні смисли, моральну деградацію і екзистенційний вакуум.

Висновки. Таким чином, в українських освітніх реаліях дистанційне навчання виявилось неспроможною технологією забезпечення якісної освіти. Більшість закладів освіти не підготовлені до впровадження дистанційного навчання на основі використання електронного формату: невисокий рівень цифрової компетентності адміністрації, вчителів та учнів, перенесення технологій та форм традиційного навчання в умови дистанційного навчання, відсутні чіткі рекомендації для вчителів щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі, відсутня необхідна методична та технологічна підтримка щодо впровадження дистанційного навчання тощо.

Дистанційне навчання, попри певні свої позитивні сторони, неспроможне забезпечити гармонійний розвиток особистості і продукування високоякісного інтелектуального капіталу і в кінцевому підсумку веде до технологічного варварства та деінтелектуалізації країни.

Список використаних джерел:

1. Васільєва, ЛМ 2020. ‘Дистанційне навчання в закладах вищої освіти – сучасний виклик сьогодення’, *“Молодий вчений”*, № 6 (82), с. 312-314. Доступно: <<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/6/63.pdf>>. [10 Жовтень 2020].
2. Воронкова, В 2019. *Формування цифрових цінностей діджиталізованого суспільства та суспільства Четвертої промислової революції*. Доступно: <<https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf>>. [5 Жовтень 2020].
3. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні*, 2000. Затверджено Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р. Доступно: <<http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>>. [7 Жовтень 2020].
4. Кузьміна, І 2011. ‘Проблеми та переваги дистанційного навчання’, *Зб. праць науково-практичної конференції “НОВІТНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ”*, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”. Доступно: <<http://confesp.fl.kpi.ua/node/1031>>. [11 Жовтень 2020].
5. Кузьмінський, АІ 2005. Педагогіка вищої школи, Київ : *Знання*, 486 с.
6. *Напрями удосконалення та реформування системи дистанційного навчання*, 2020. Доступно: <<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/10419/1/монограф%20%20%281%29%20%281%29-101-109%20%281%29%20%281%29%20%281%29.pdf>>. [14 Жовтень 2020].
7. Нейсбит, Дж 2003. Мегатренди, Москва : *Издательство АСТ : Ермак*, 380 с.
8. *“Несправжня освіта”*. Як пандемія викрила проблеми онлайн-навчання, 2020. Доступно: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740?fbclid=IwAR2-8l95zWgLBOS1IRt9pfvNoCMOYCYT7thuLTQm8E1ANB7xm44TGyHVUhg>> [15

- Жовтень 2020].
9. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину, 2020. Аналітична записка, авт. Л Гриневич, Л Ільч, Н Морзе, В Прошкін, І Шемелинець, К Линьов, Г Рій. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 76 с.
 10. Половина українців незадоволена дистанційним навчанням дітей, 2020. Доступно: <<https://osvita.ua/school/75343>>. [16 Жовтень 2020].
 11. Положення про дистанційне навчання, 2013. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>>. [16 Жовтень 2020].
 12. Савицька, НЛ, Ушакова, НГ, Андросова, ТВ & Помінова, П 2017. Освіта як чинник становлення економіки знань, *Монографія*, Харків: *МОНОГРАФ*, 170 с.
 13. Реквієм для студентів, 2020. Доступно: <<https://politcom.org.ua/rekviem-dlja-studentiv>>. [16 Жовтень 2020].
 14. Триндаде, АР 2000. 'Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов', *Дистанционное образование*, № 2, с. 5–9.
 15. Український інститут майбутнього. УКРАЇНА – *LEARNING NATION*, 2019. Доступно: <<https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>>. [16 Жовтень 2020].
 16. Цифрова грамотність населення України, 2020. *Міністерство та Комітет цифрової трансформації України*. Доступно: <<https://thedigital.gov.ua>> [15 Жовтень 2020].
 17. Шваб, К 2016. Четвертая промышленная революция, Москва : *ЭКМО*, 320 с.
 18. *Supporting teachers in back-to-school efforts. Guidance for policy-makers*, 2020. Available at: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373479?fbclid=IwAR1AT--JAAOq5JrC9Oaf3ri3hhFhDf9yxc47pf-pQfvhwMXLQjdPR1nag>>. [16 Oct. 2020].

References:

1. Vasilyeva, LM 2020. 'Distancijne navchannya v zakladah vishoyi osviti – suchasnij viklik sogoedennya (Distance learning in higher education institutions - a modern challenge of today)', *"Molodij vchenij"*, № 6 (82), s. 312-314. Dostupno: <<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/6/63.pdf>>. [10 Zhovten 2020].
2. Voronkova, V 2019. *Formuvannya cifrovih cinnostej didzhitalizovanogo suspilstva ta suspilstva Chetvertoyi promislOVOyi revolyuciyi (Formation of digital values of digital society and society of the Fourth Industrial Revolution)*. Dostupno: <<https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf>>. [5 Zhovten 2020].
3. *Koncepciya rozvitku distancijnoyi osviti v Ukrayini (Concept of development of distance education in Ukraine)*, 2000. Zatverdzhena Postanovoyu MON Ukrayini vid 20 грудня 2000 р. Dostupno: <<http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/oo.html>>. [7 Zhovten 2020].
4. Kuzmina, I 2011. 'Problemi ta perevagi distancijnogo navchannya (Problems and benefits of distance learning)', *Zb. prac naukovo-praktichnoyi konferenciyi "NOVITNI OSVITNI TEHNOLOGIYI"*, Nacionalnij tehnicnij universitet Ukrayini "Kiyivskij politehnicnij institut imeni Igorya Sikorskogo". Dostupno: <<http://confesp.fl.kpi.ua/node/1031>>. [11 Zhovten 2020].
5. Kuzminskij, AI 2005. *Pedagogika vishoyi shkoli (Pedagogy of higher school)*, Kiyiv : *Znannya*, 486 с.
6. *Napryami udoskonalennya ta reformuvannya sistemi distancijnogo navchannya (Directions for improving and reforming the distance learning system)*, 2020. Dostupno: <<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/10419/1/monograf%202%20%281%29%20%281%29-101-109%20%281%29%20%281%29%20%281%29.pdf>>. [14 Zhovten 2020].
7. Nejsbit, Dzh 2003. *Megatrendy (Megatrends)*, Moskva : *Izdatelstvo AST : Ermak*,

- 380 с.
8. "Nespravzhnya osvita". *Yak pandemiya vikрила problemi onlajn-navchannya (False education. How the pandemic exposed the problems of online learning)*, 2020. Dostupno: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740?fbclid=IwAR2-8l95zWgLBOS1IRt9pfvNoCMOYCYT7thuLTQm8E1ANB7xm44TGyHVUhg>> [15 Zhovten 2020].
 9. *Organizaciya osvitnogo procesu v shkolah Ukrayini v umovah karantinu (Organization of the educational process in schools of Ukraine in quarantine)*, 2020. Analitichna zapiska, avt. L Grinevich, L Ilyich, N Morze, V Proshkin, I Shemelinec, K Linov, G Rij, Kiyiv : *Kiyivskij universitet imeni Borisa Grinchenka*, 76 s.
 10. *Polovina ukrayinciv nezadovolena distancijnim navchannyam ditej (Half of Ukrainians are dissatisfied with distance learning for children)*, 2020. Dostupno: <<https://osvita.ua/school/75343>>. [16 Zhovten 2020].
 11. *Polozhennya pro distancijne navchannya (Regulations on distance learning)*, 2013. Zatverdzheno nakazom Ministerstva osviti i nauki Ukrayini № 466 vid 25.04.2013. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>>. [16 Zhovten 2020].
 12. Savicka, NL, Ushakova, NG, Androsova, TV & Pominova, II 2017. *Osvita yak chinnik stanovlennya ekonomiki znan (Education as a factor in the formation of the knowledge economy)*, *Monografiya*, Harkiv: MONOGRAF, 170 s.
 13. *Rekviyem dlya studentiv (Requiem for students)*, 2020. Dostupno: <<https://politcom.org.ua/rekviyem-dlja-studentiv>>. [16 Zhovten 2020].
 14. Trindade, AR 2000. 'Informacionnye i kommunikacionnye tehnologii i razvitie chelovecheskih resursov (Information and communication technologies and human resources development)', *Distancionnoe obrazovanie*, № 2, s. 5–9.
 15. *Ukrayinskij institut majbutnogo. UKRAYINA – LEARNING NATION (Ukrainian Institute of the Future. UKRAINE - LEARNING NATION)*, 2019. Dostupno: <<https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>>. [16 Zhovten 2020].
 16. *Cifrova gramotnist naseleennya Ukrayini (Digital Literacy of the Population of Ukraine)*, 2020. *Ministerstvo ta Komitet cifrovoyi transformaciyi Ukrayini*. Dostupno: <<https://thedigital.gov.ua>> [15 Zhovten 2020].
 17. Shvab, K 2016. *Chetvertaya promyshlennaya revolyuciya (The Fourth Industrial Revolution)*, Moskva : *EKSMO*, 320 s.
 18. *Supporting teachers in back-to-school efforts. Guidance for policy-makers*, 2020. Available at: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373479?fbclid=IwAR1AT--JAAOq5lJrC9Oaf3ri3hhFhDf9yxc47pf-pQfvhwMXLQjdPR1nagc>>. [16 Oct. 2020].